

NGÔ T

CK.0000063983

*Văn
chương
như
là
quá
trình
dụng
điển*

NGUYỄN
ĐOC LIỆU

LÝ LUẬN
VĂN HỌC

NHÀ XUẤT BẢN DÂN TRÍ

NGÔ TỰ LẬP

**VĂN CHƯƠNG
NHƯ LÀ QUÁ TRÌNH DỤNG ĐIỂN**
(Nhập môn lý luận văn học)

*In lần thứ 2
(Có sửa chữa, bổ sung)*

NHÀ XUẤT BẢN DÂN TRÍ

Kính tặng cha tôi: Ngô Huy Bội
- người bạn trí tuệ; và mẹ tôi:
Nguyễn Thị Lan - nguồn yêu thương
và chỗ dựa tinh thần
trong suốt cuộc đời tôi.

Ngô Tự Lập

NGÔ TỰ LẬP
1949 - 2024

LỜI CẢM ƠN

Công trình nghiên cứu này sẽ không bao giờ có thể hoàn thành nếu không có hai năm làm việc căng thẳng nhưng đầy hứng khởi về trí tuệ của tôi tại trường *Illinois State University* (Hoa Kỳ) và đặc biệt là sự giúp đỡ to lớn không lấy gì đền đáp được của các Giáo sư, đồng nghiệp và bè bạn của tôi tại khoa *Ngôn ngữ và Văn học Anh* và Nhà Xuất bản *Dalkey Archive Press*. Vì vậy, cần phải nói rằng về bản chất, công trình này là tác phẩm chung của chúng tôi.

Tôi xin chân thành cảm ơn Tiến sĩ Robert L. McLaughlin vì sự hướng dẫn tận tình, những lời góp ý sâu sắc và những lời động viên rất kịp thời.

Tôi xin cảm tạ Tiến sĩ Văn học Ronald Strickland và Tiến sĩ Ngôn ngữ học K. Aaron Smith vì những bài giảng đã đem đến cho tôi niềm say mê và tri thức cần thiết cho quá trình nghiên cứu.

Lời cảm ơn sâu sắc nhất tôi muốn dành cho Tiến sĩ John O'Brien. Việc ông chấp nhận tôi đến làm việc tại Nhà Xuất bản *Dalkey Archive Press* do ông làm Giám đốc chính là sự thúc đẩy mang tính quyết định để tôi hoàn thành công trình này.

Tác giả

LỜI NÓI ĐẦU

(Cho lần in thứ hai)

Năm năm sau khi công trình nghiên cứu này được công bố, tác giả đã nhận được nhiều lời khích lệ và ý kiến đóng góp đầy thiện chí. Chúng tôi xin cảm ơn tất cả những ai quan tâm đến cuốn sách.

Trong năm năm ấy, bản thân tác giả cũng có thêm những nhận thức mới. Xem xét lại công trình của mình, chúng tôi thấy, ngoài những lỗi đánh máy, một số chỗ cũng cần phải chỉnh sửa lại về cách diễn đạt.

Khi chúng tôi viết cuốn sách này, nhiều tác phẩm nước ngoài chưa được dịch ra tiếng Việt. Vì thế, với những đoạn trích quan trọng, chúng tôi có chừa thêm nguyên văn bằng ngoại ngữ (phần lớn là tiếng Anh hoặc được dịch sang tiếng Anh), để bạn đọc dễ dàng đối chiếu và kiểm chứng. Một số tài liệu hiện nay đã có bản dịch, bản thân chúng tôi cũng có điều kiện tham khảo các tài liệu gốc bằng tiếng Nga và tiếng Pháp. Tuy nhiên, phần để giữ lại tính lịch sử của công trình, phần do điều kiện thời gian, chúng tôi vẫn giữ nguyên như trong bản in lần thứ nhất.

Những chỉnh sửa quan trọng nhất của bản in lần thứ hai này là những thông tin liên quan đến các tác giả Voloshinov, Medvedev và Bakhtin. Trong bản in lần trước, chúng tôi gọi cách tiếp cận trong cuốn sách này là cách tiếp cận Bakhtin (“Bakhtinian”), chúng tôi xin được đổi là cách tiếp cận Voloshinov (“Voloshinovanian”). Cũng xin nói thêm rằng, gần như trùng với thời điểm cuốn sách này được tái bản, bản dịch công trình của Voloshinov, **Chủ nghĩa Marx và triết học ngôn ngữ**, cũng sẽ ra mắt bạn đọc. Những ý tưởng nền tảng trong cuốn sách của Voloshinov sẽ giúp độc giả thuận lợi hơn khi đọc cuốn sách của chúng tôi.

Tuy nhiên, những thay đổi và chỉnh sửa không làm thay đổi các luận điểm cơ bản của chúng tôi.

Hà Nội, 06/2013

Ngô Tự Lập

LỜI NÓI ĐẦU

(Cho lần in thứ nhất)

Gerald Graff, trong tác phẩm đoạt Giải thưởng Sách Quốc gia (Hoa Kỳ), ***Bên kia những cuộc chiến văn hóa*** (Beyond the Culture Wars), có viết rằng khi còn là một học sinh vào thập niên 1950, ông ghét cay ghét đắng giờ học văn và cả văn chương nói chung (64). Tình hình đã không hề thay đổi vào đầu thế kỷ XXI. Những gì Gerald Graff viết rất giống thái độ của Chu Thùy Anh, một học sinh trung học Việt Nam, trong bài viết gây tranh cãi của cô, ***Chúng em yêu văn, nhưng chúng em chán học văn***, đăng trên tờ Văn Nghệ Trẻ vào năm 2002: “Học sinh giờ mê văn quá người ta lại bảo điên! Phụ huynh bảo con em nên học thi khối A, nhiều ngành, nhiều trường, dễ kiếm việc, lương lại cao. Người ta bảo khối C chỉ dành cho kẻ tư duy kém và là sọt rác cho những học sinh không học nổi một ngành nào khác thi vào.”⁽¹⁾

---

(1) Chu Thùy Anh, “***Chúng em yêu văn, nhưng chúng em chán học văn.***” <<http://www.talawas.org>>

Tại sao môn văn lại đáng ghét đến thế? Tại sao học sinh không thích học văn ngay cả (đôi) khi các em thích văn chương?

Theo tôi, nguyên nhân *trực tiếp* giết chết hứng thú học văn của các em chính là phương pháp *giáo dục áp đặt* mà chúng ta đã và vẫn còn đang sử dụng rộng rãi. Về phương pháp giáo dục này, tôi đã có dịp bàn kỹ trong tiểu luận ***Giáo dục, trí thức và nửa đường còn lại*** (Trong ***Minh Triết Của Giới Hạn***, Nhà Xuất bản Hội Nhà Văn, 2005). Ở đây, tôi chỉ xin nhắc lại rằng phương pháp này có hai hình thức chính là *giáo dục ám thị* và *giáo dục module*. Giáo dục *ám thị* dựa trên cơ sở là sự thần thánh hóa và tuyệt đối hóa tư tưởng của một hay một số cá nhân, biến chúng thành những chân lý phổ quát, một thứ khuôn vàng thước ngọc mà mọi người phải học theo. Giáo dục *module* dựa trên việc chia nhỏ kiến thức thành những lượng nhỏ, giúp cho việc truyền thụ và tiếp thu kiến thức trở nên dễ dàng. Về bản chất, giáo dục áp đặt là *sự nhân bản vô tính về mặt tinh thần*, mà kết quả là biến xã hội thành một tập hợp các bản sao của những hình mẫu cứng nhắc và xa lạ. Trước đây, do cuộc sống của con người, cũng như các kỹ năng làm việc, còn đơn giản và thay đổi rất chậm, phương pháp giáo dục áp đặt có những ưu thế của nó. Ngày nay thế giới đã khác, đòi hỏi một phương pháp giáo dục khác.